



توسعه روستایی راهبردی بهینه جهت تحقق پذیری امنیت غذایی

فاطمه واحدی^{*۱}

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی / دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

چکیده

امنیت غذایی پیوسته بعنوان هدف اصلی سیاست های توسعه و دسترسی به مقدار کافی مواد غذایی و سلامت تغذیه ای همواره بعنوان یکی از محورهای اصلی توسعه و زیر ساخت مهم پرورش نسل های آینده کشورمورد تأیید بوده است. امنیت غذایی پایدار مستلزم عرضه کافی مواد غذایی در سطح کلان و توزیع عادلانه به منظور دست یابی همه به آن می باشد در این زمینه توسعه روستایی راهبردی است به منظور بهبود زندگی اقتصادی، اجتماعی و محیطی ساکنین روستا تعریف شده و به عنوان یکی از راهبردها و استراتژی های مهم جهت بهبود امنیت غذایی در سطح جوامع روستایی مطرح می باشد بدیهی است تا زمانی که توسعه روستایی محقق نشود به امنیت غذایی و توسعه کشاورزی که یکی دیگر از استراتژی های بهبود امنیت غذایی می باشد خدشه وارد خواهد شد و به چشم انداز ۱۴۰۴ کشور دستیابی به امنیت غذایی پایدار فاصله خواهیم گرفت؛ لذا بررسی نقش توسعه روستایی در بهبود امنیت غذایی به عنوان یکی از ضرورت های مهم قرن بیست و یک از اهمیت والایی برخوردار است لذا این پژوهش با این هدف و با رویکرد مرور مطالعات کتابخانه ای و اسنادی به پژوهش می پردازد و در نهایت به منظور ارتقاء امنیت غذایی در سطح جامعه روستایی به برنامه ریزان و مدیران عالی توسعه روستایی پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت ارائه خواهد شد.

واژه های کلیدی: امنیت غذایی، استراتژی، توسعه روستایی

مقدمه

امنیت غذایی به معنای علمی، روشی حساب شده برای رفع مشکلات غذا و تغذیه و چارچوب تعریف شده ای برای برنامه ریزی و مدیریت توسعه است. تاریخچه ی بحث امنیت غذایی به بیش از ۵۰ سال پیش و اعلامیه ی حقوق بشر در سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ برمیگردد. منشا فکری بحث امنیت غذایی به عنوان یکی از مهمترین مؤلفه های امنیت ملی، به بحران غذا در اوایل دهه ی ۱۹۷۰ در جهان برمیگردد (قاسمی، ۱۳۷۳). با توجه به اینکه دسترسی به غذای کافی از ابتدایی ترین حقوق انسان ها است، دولت ها موظفند اقداماتی جدی برای بهبود شرایط تغذیه ای توده مردم به عمل آورند. بنابراین، تامین امنیت غذایی، مستلزم تلاش در جهت فراهم کردن امکان دسترسی تمام خانوارها به ویژه اقشار آسیب پذیر و فقیر به مواد غذایی مورد نیاز است. از سوی دیگر، به عقیده بسیاری از صاحب نظران، بخش روستایی و کشاورزی در بین بخش های اقتصادی اهمیت راهبردی دارد (بایرس ۱۹۸۲؛ جانستون و کیلی ۱۹۸۲). سرنوشت اغلب کشورهای جهان در هر دوره از تاریخ به سرنوشت روستاها بستگی داشته است.



میزان زیاد فقر را در کشورهای در حال توسعه نمی توان فقط با ذکر این که میزان درآمد سالانه در این کشورها خیلی پایین تر از میزان درآمد در کشورهای توسعه یافته است، بیان کرد. بلکه باید حداقل دو عامل یا دو ویژگی دیگر از توسعه نیافتگی را در نظر گرفت. این دو ویژگی عبارتند از: ویژگی های داخلی و خارجی. در باب ویژگی های داخلی این کشورها باید به مساله توزیع درآمدها اشاره کرد. شکی نیست که نابرابری در تمام کشورها وجود دارد، اما نابرابری در میان گروه های فقیر و ثروتمند در کشورهای توسعه نیافته به مراتب از نابرابری در کشورهای ثروتمند بیشتر است. عامل بیرونی که باید به خاطر داشت این است که در مقایسه با کشورهای پیشرفته، اکثر کشورهای در حال توسعه از رشد بطئی درآمد سرانه برخوردارند (ازکیا، ۱۳۶۵).

نقش تولیدی روستا جهت حصول به امنیت غذایی، مساعدت به بخش صنعت و نیز نقش صادرات غیر نفتی روستا در تولید ناخالص کشور و ایجاد فرصت های شغلی در ابعاد مکانی از جمله آثار مناطق روستایی در توسعه ملی کشور است. در سال های اخیر نیز توسعه صنعت گردشگری روستایی بویژه در کشورهای توسعه یافته، عامل اساسی در فرایند توسعه روستایی و تحقق اهداف توسعه ملی بوده است. عبداللهی نیز نظام های بهره برداری کشاورزی را به عنوان کانون و محور کلیه فعالیت های مربوط به توسعه بخش کشاورزی پایدار در ایران مطرح می کند و بیان می دارد که گذار از کشاورزی سنتی به کشاورزی امروزی و سودآور دارای درآمد کافی (از طریق اصلاح و ایجاد و توسعه تشکلهای جدید و مناسب کشاورزی، جزو اصلی ترین فعالیت های است که بیش از هر عامل دیگری میتواند در افزایش بهره وری و ارتقای همه جانبه عملکرد و به تبع آن توسعه پایدار بخش کشاورزی و نهایتاً توسعه متوازن جامعه روستایی مؤثر واقع شود (عبداللهی ۱۳۷۷). یکی از خصیصه های بارز روستا آن است که تامین کننده غذای بشر است و می تواند بدون تکیه به شهر، به حیات خود ادامه دهد. در حالیکه شهر بدون روستا و بهره گیری از منابع آن محکوم به نابودی است. جمله زیبای سقراط که می گوید: ((نظامی می تواند بر آتن حکومت کند که بتواند غذای مردم آن را تامین نماید)) موید مطالب فوق الذکر است. بر این اساس، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است که بخش کشاورزی محور توسعه تلقی شده و اهداف این بخش را در راستای توسعه اقتصادی، در بسیج کلیه امکانات ملی و همه بخشهای اقتصادی به منظور نیل به خود کفایی در تولید کالاهای اساسی کشاورزی، تقویت توان اقتصادی روستاها و احیای آن به عنوان منبع و جایگاه اصلی تولید بیان داشته است (آسایش، ۱۳۷۴). حال با توجه به اهمیت روستا و کشاورزی، به ضرورت توسعه روستایی و اهمیت و نقش آن در توسعه ملی می پردازیم. (مهرابی بشرآبادی و موسوی محمدی، ۱۳۸۸) با استفاده از شاخص شدت تجاری و شاخص کلی امنیت غذایی خانوار، به بررسی اثر آزادسازی تجاری بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی با بهکارگیری روش تصحیح خطای برداری پرداختند. نتایج نشان داد که میزان اثر اندک بوده که در کوتاهمدت منفی و در بلندمدت مثبت است. (مهرابی بشرآبادی و موسوی محمدی، ۱۳۸۸) در مطالعه ی دیگری آثار سیاستهای حمایتی بخش کشاورزی بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی در ایران را با استفاده از شاخص کلی امنیت غذایی خانوار و شاخص معیار کلی حمایت و استفاده از مدل خود رگرسیون برداری مورد بررسی قرار داده و دریافته اند که مجموع حمایت های قیمتی و نهادهای از بخش کشاورزی بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی در کوتاهمدت اثر مثبت داشته اند اما در بلندمدت خیر. باباتونده و کوئیم (۲۰۱۰) اثر درآمدهای خارج از مزرعه روی امنیت و مواد غذایی را در نیجریه بررسی کرده و به این نتایج دست یافتند که اینگونه درآمدها اثر مثبت هم در روی امنیت غذایی و هم روی کیفیت و مقدار مواد غذایی میگذارد.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش با بهره گیری از اسناد کتابخانه ای و نتایج تحقیقات داخلی و خارجی در زمینه توسعه روستایی و اثر آن بر امنیت غذایی اطلاعاتی جمع آوری و آماده شده و سعی شده مزایا و معایب آن تشریح و بررسی شود تا بتوان با شناخت بیشتر این موانع در جهت رفع آنها گامی بلند برداشت.



بحث

کشور ایران با توجه به زمینه های مناسب کشاورزی و تنوع اقلیم و به تبع آن محصولات کشاورزی در صورت استفاده از تکنولوژی و مکانیزاسیون کشاورزی و حتی استفاده از ضایعات می تواند در تامین امنیت غذایی نقش ایفا کند. هر جا بحث از کشاورزی میشود باید مدرن و مکانیزه باشد. در غیر این صورت با کشاورزی سنتی امنیت ایجاد نخواهد شد. لذا با مکانیزاسیون کشاورزی مراحل کاشت، داشت و برداشت ارتقا بهره وری حاصل میشود. و استفاده از تکنولوژی جدید فرایندهای تبدیل و تکمیل مواد غذایی ارزش افزوده ایجاد و استفاده از ضایعات کشاورزی در تولید محصولات صنعتی (تولید کانال های ساختمانی از گاه و پسماند های کشاورزی تولید مکمل های دام و طیور از چوب ذرت و یا تولید خوراک دام از کنجاله دانه های روغنی) کشاورزی کشور اقتصادی و رقابت پذیر با سایر کشورها خواهد شد (قلیچ خانی ۱۳۹۰).

نقش روستاها و مناطق محروم در تولید غذا

بیش از ۹۰ درصد تولید غذا در کشور در مناطق روستایی و اکثراً محروم انجام می پذیرد. بنابراین توسعه این مناطق از اهم امورات در جهت تولید پایدار مواد غذایی می باشد که خود منجر به کاهش فقر در این نواحی، کاهش آسیب پذیری روستاییان و تضمین استفاده پایدار و بهینه از منابع تولید می شود. با نظر به اهداف فوق اجرای برنامه هایی در جهت گسترش طرحهای ملی فقرزدایی، توسعه پایدار، توسعه محلی و اجتماعی با رویکرد توانمند سازی برای افزایش دسترسی به منابع تولید بخصوص زمین و آب، خدمات و موسسات عمومی، فرصتهای شغلی، آموزش و پرورش، بهداشت، توسعه زیر ساختها بمنظور حمایت از کشاورزی و توسعه روستایی ایجاد اشتغال و گسترش فعالیتهای اقتصادی با ارائه کمکهای فنی و آموزشی، تسهیلات اعتباری، لزوم کاربرد راهکارهای عملی در دسترسی به کشاورزی پایدار و حفظ زیست بومها ضروری به نظر می رسد (بیران ۱۳۸۲ و محسنی ۱۳۸۵). در این میان باید به زمین به عنوان یکی از اصلی ترین پایه های تولید و میراثی گرانبها از گذشته و سرمایه ای برای آیندگان توجه خاص داشت و از تبدیل کاربری آن تا حد امکان ممانعت بعمل آورد، چرا که روش های تولید را می توان تا حدی اصلاح گرداند اما با از بین رفتن زمین های کشاورزی بعنوان بستر تولید و تغییر ماهیت آن راه برگشتی وجود نخواهد داشت.

نقش کشاورزی در توسعه مناطق محروم

بخش کشاورزی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بخش غالب اقتصاد ملی است. این بخش عموماً ۴۵ تا ۹۰ درصد از کل تولید ملی و حدود ۶۰ الی ۹۵ درصد از کل اشتغال این کشورها را تشکیل می دهد. همچنین در ایران بیش از ۸۰ درصد منابع پایه تولید (آب، خاک و منابع طبیعی) کشور در حیطه فعالیتهای روستاییان مورد استفاده قرار می گیرد (رنجبر ۱۳۸۴ و محسنی ۱۳۸۵). لذا رشد و توسعه اقتصادی این کشورها ارتباط نزدیکی با توسعه کلی بخش کشاورزی دارد. به بیانی دیگر توسعه کشاورزی در چارچوب توسعه ملی یک کشور مورد بحث قرار می گیرد و بعنوان یک بخش اقتصادی مهم، نقش حیاتی در توسعه ملی ایفا می کند. در بخش سنتی که عمدتاً بخش کشاورزی را شامل می شود، تراکم جمعیت و دوری از جاده پیشرفت، باعث پایین آمدن بهره وری می شود، با نزول کشاورزی، نیروی کار زیادی از زمین رانده شده و کارگران این بخش بصورت بیکاران پنهان درمی آیند که هیچگونه قدرت خرید ندارند و بدین ترتیب سیل مهاجرت به مناطق شهری و بدنبال آن کاهش تولید و افزایش وابستگی به واردات و بروز مشاغل کاذب و تبعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را بوجود می آورد. بنابراین منطقی بنظر می رسد که برنامه های توسعه بنحوی تهیه و تدوین شود که توسعه بخش کشاورزی نسبت به سایر بخشها در این مناطق در اولویت قرار گرفته و مورد توجه و تاکید بیشتری باشد. از برتری های توسعه اقتصادی از نظر بخش کشاورزی می توان به سرمایه گذاری کمتر، بازدهی زودتر و اشتغال بیشتر با هزینه کمتر نسبت به سایر بخش های اقتصادی اشاره کرد. تنوع اقلیمی کشور نیز به بهره برداران این اجازه را می دهد که در تولید محصولات مختلف با کیفیت بالاتر به فعالیت پردازند.

راهکارهای عمده در توسعه مناطق محروم و روستاها با تکیه بر اقتصاد کشاورزی



با رشد پر شتاب صنعت و فناوری در شهرهای بزرگ در سالهای اخیر، عقب ماندگی مناطق محروم بیشتر عیان گردیده است. از آنجاییکه عموماً روستاییان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، روند مهاجرت به شهرها را شتاب می دهند که عمده دلایل آن پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، پایین بودن بهره وری کشاورزی، محدودیت منابع ارضی، طبیعی و مالی در مقابل رشد جمعیت روستاها و مدیریت صحیح آن می باشد. به همین جهت برای رفع فقر در این مناطق ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره وری آنان، توسعه روستایی روستاها، از اموراتی مهم دولتها بحساب می آید که با این عمل علاوه بر بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم درآمد مناطق محروم، خودکفایی آن در روند توسعه کلان کشور نیز میسر می شود (ازکیا ۱۳۸۱ و نیک خلق ۱۳۸۱).

- تهیه الگوی متناسب تولید با هرمنطقه که منجر به تولید بالاتر، کیفی تر و اقتصادی تر می شود
 - گذار از کشاورزی سنتی و معیشتی به کشاورزی مدرن و علمی
 - بکارگیری فارغ التحصیلان جوان آشنا با فناوریهای نو در بخش کشاورزی
 - گسترش و توسعه و بکارگیری پژوهشها، فناوریها و آموزشهای مرتبط قابل اجرا و کاربردی در این مناطق
 - بکارگیری زیر ساختها و نهادهای مناسب تولید نظیر رشد مکانیزاسیون، بالا بردن راندمان مصرف آب، گسترش کشاورزی ارگانیک و حفظ زیست بومها و
 - اعطای تسهیلات کم بهره ی طولانی مدت
 - گسترش نظام های بیمه ای و تامین اجتماعی
 - سرمایه گذاری بخش های خصوصی و دولتی در بخش کشاورزی و صنایع تبدیلی محصولات
 - توسعه زیر ساختهای ارتباطی، بهداشتی، فرهنگی و اقتصادی در این مناطق
 - گسترش مشارکتهای مردمی در جهت توانمندسازی فعالیتهای کشاورزی و نیازسنجی از کشاورزان
 - کاهش هزینه های تولید و افزایش درآمدها در فرایند بهره برداری
- از موارد ذکر شده فوق نقش مهم گسترش تعاونیها و تشکلهای خصوصی در ارائه خدمات به بخشهای مختلف از مرحله تولید تا فروش محصولات کشاورزی مورد تاکید قرار می گیرد. بطور نمونه ملاحظه می شود که در زمان عرضه بعضی از محصولات در فصل برداشت حضور زنجیره واسطه ها به حدی است که گاهی قیمت محصول خریداری شده به وسیله مصرف کننده به چند برابر قیمتی است که کشاورز دریافت کرده است لذا گسترش تشکل ها و تعاونی هایی که محصول تولیدی را به قیمت مناسب از کشاورزان خریداری و با سود مناسب به طور مستقیم به دست مصرف کننده برساند علاوه بر رضایتمندی خریداران سبب تشویق کشاورزان و بالا رفتن تولید و ایجاد شرایط مناسبتر بازرگانی محصول و در نتیجه سودآوری بیشتر خواهد شد. اگرچه حضور این تعاونی ها و تشکل ها خصوصی در ارائه خدمات فنی و توزیع نهاده های تولید روز به روز پررنگ تر می شود، حضور هرچه بیشتر آنها در بخش بازرگانی محصولات و صنایع تبدیلی وابسته نقش مهمی در توسعه اقتصاد این بخش دارد.

نتیجه گیری

با توجه به مطالب فوق نتیجه می گیریم که:

- ۱- توسعه روستاها نه تنها یک بحث حاشیه ای و ساده نیست بلکه یک بحث مهم و حیاتی است لذا برای توسعه پایدار ملی، هر کشوری نیازمند توسعه روستاها و توجه به روستا و روستایی است.
- ۲- تقریباً ۳۲ درصد جمعیت کشور در روستاها ساکن هستند و توجه به آنان و رفع مشکلات معیشتی و اجتماعی آنها یک وظیفه اصلی و حیاتی برای حکومت ها بویژه حکومت اسلامی ایران است. پس توجه به روستاهای کشور باید یک وظیفه برای دولت محسوب شده و در کنار تمامی مسائل، برنامه ریزی توسعه روستایی را نیز جزء اولویت کاری خود قرار دهد.



۳- با توجه به اینکه یکی از ابعاد مهم توسعه بعد انسانی آن است بنابراین به لحاظ انسانی، لازم است که جامعه روستایی متناسب با جامعه شهری از فرصت‌ها برخوردار گردد. و همچنین با توجه به اینکه امروزه بیش از هر زمان دیگر توجه به حقوق انسانها و محرومیت زدایی از اجتماعات انسانی در کانون توجه همگانی قرار دارد و حق توسعه و برخورداری از امکانات و فرصت‌ها، از حقوق مسلم انسانی محسوب می شود، لذا توسعه روستایی و برنامه ریزی برای تحقق آن در کشور یکی از ضرورت‌های مهم در فرایند توسعه ملی است.

۴- فقر و بیکاری از جمله مشکلات بزرگ و اساسی در روستاهای ماست و این امر باعث تشدید مهاجرت‌های روستایی می شود. همچنین با توجه به اینکه جوان و نخبه گزین بودن از ویژگی‌های بارز مهاجرت‌های روستایی است بنابراین برای رفع فقر و بیکاری در روستاها، توسعه روستایی یک ضرورت بنظر می رسد. در این راه می توان با متنوع کردن اقتصاد روستایی و همچنین با استفاده از کارآفرینی و ایجاد بنگاه‌های کوچک و متوسط، فرصت‌های جدید شغلی خصوصا برای فارغ التحصیلان، جوانان و زنان روستایی ایجاد کرد.

منابع

۱. ازکیا، مصطفی (۱۳۶۵)، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، انتشارات اطلاعات ایران. ص ۳۲۴.
۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱). جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران. انتشارات اطلاعات. تهران. ایران.
۳. آسایش، ح (۱۳۷۴)؛ اصول و روش‌های برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، ص ۱۹۵.
۴. بیران، صدیقه. (۱۳۸۲). سند اجلاس جهانی توسعه پایدار ژهانسبورگ ۲۰۰۲. ترجمه. کمیته ملی توسعه پایدار. سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۲۳ ص.
۵. رنجبر، رحمان. بررسی نحوه تعامل امنیت غذایی با امنیت ملی. ۱۳۸۴. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال سوم. شماره نهم. صفحه ۶۱-۶۹.
۶. قاسمی، حسین (۱۳۷۳)، تعاریف و مبانی نظری امنیت غذایی، مجموعه مقالات ویژه نامه امنیت غذایی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی.
۷. قلیچ خانی، منصور. (۱۳۹۰)، توسعه صنعتی، پیشرفت کشاورزی و امنیت غذایی. ماهنامه تحلیلی، خبری و آموزشی مهندسی کشاورزی. شماره ۲۷. ص ۱۴-۴۴.
۸. محسنی. سید حسین. ۱۳۸۵. کشاورزی ارگانیک مسیری سبز رو به آینده. ماهنامه مروج. معاونت ترویج و نظام بهره برداری. وزارت جهاد کشاورزی. شماره ۶۵. تهران. ایران.
۹. مهرابی بشرآبادی، ح و موسوی محمدی، ح (۱۳۸۸) ب: بررسی اثر آزادسازی تجاری بار امنیت غذایی خانوارهای روستایی ایران. فصلنامه روستا و توسعه. سال ۱۲. (۲): ۱-۱۳.
۱۰. مهرابی بشرآبادی، ح و موسوی محمدی، ح (۱۳۸۸) الف: آثار سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی در ایران. اقتصاد کشاورزی و توسعه. سال هجدهم. ۱۹۲-۱۷۵: (۷۰)
۱۱. نیک خلق. علی اکبر. ۱۳۸۱. جامعه شناسی روستایی. انتشارات چاپخش. تهران. ایران.

12. Abdolahi, M., 1998, Operating Systems (Operating Systems of Agricultural Comparative Study and Evaluation of their Performance in Order to Understand the Characteristics of Various Systems and Optimal Utilization of Appropriate), Ministry of Agriculture



13. Babatunda R B, Qaim M. 2010. Impact of off-farm income on food security and nutrition in Nigeria. *Journal of Food Policy*.35: 303–311.
14. j.Byers, t. j. (1982) Agrarian transition and Agrarian Question, in harriss
15. Janeston . B. F. and p. Killy(1982) Unimodal and Biomodel Strategies of Agrarian Change, in j. Harriss

The optimal strategy for rural development and food security implementations

Fatemeh vahedi 1

1. M.sc of rural development, (Tehran University, Faculty of Economics and Agricultural Development, Iran)

Abstract

Continuous food security as the primary objective of development policies and access to adequate food , health and nutrition has always been one of the major infrastructure development and nurturing of future generations has been confirm country.Sustainable food security requires an adequate supply of food at the macro level and distribution in order to achieve all that is. The rural development strategy is to improve the economic life, social and environmental development of rural residents identified as one of the important strategies and strategies to improve food security in rural communities is considered it does not happen until the rural development and food security, agricultural development and improved food security is another strategy that harm will and prospects 1404 Distance to achieve sustainable food security will therefore examine the role of rural development, improving food security as one of the twentieth century and one of the most important requirements is of great importance. The purpose of this study and documental approach to the study deals with the review of literature in library and finally to enhance food security higher rural community rural development planners and managers will provide suggestions to improve the situation.

Keywords: Food Security, Strategy, Rural Development